

MOISI ZALOSHNIJA

BIBLIOTEKA
SHTETIT

854 . 32

£. 22

**Gurë
Stralli**

TREGIME E NOVELA

8 SH. 32

F. 22

MOISI ZALOSH NJA

GURË STRALLI

tregime e novela

~~34743~~
34744

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

GURË STRALLI

|| Kisha vajtur për një vizitë në muzeun e Luftës Nacionalçlirimtare të qytetit të vogël N. dhe po bisedoja me drejtorin e tij. Ndërtesa e muzeut është bërë e re. Pak vite ka që është inauguruar. Tek e sheh nga jashtë, të mbeten sytë në të për bukurinë që ka. Unë, për veten time, bëj nga bëj e vete, më duket sikur atje gjej çlodhje. Kishim zënë me drejtorin një bisedë për Luftën. Ai më pyeste e unë i tregoja. Kohë më kohë atij i ngrinte lapsi në dorë, hidhte sytë mbi mua, më vështronte si i hutuar, sikur më shihte për herë të parë dhe dukej sikur më thoshte: «Çfarë trimash na janë vrrarë, xha Selman!». Një herë tjetër: «Çfarë force kjo fjala e Partisë, mor xha Selman!».

Ndërkaq dëgjohet një e trokitur në derë. Që një e trokitur tingëlluese, si me shkop.

— Hyr.

Te dera u dha një trup i gjatë, eshtra më shumë se mish. Dhe një shkop i trashë me dorak të përkulur bëri trak në dysHEME. Ne i thamë, të dy

në një gojë me drejtorin, si të isha edhe unë zot shtëpie: «Urdhëro, bujërëm, bujërëm, Asllan, si në shtëpinë tënde.»

Vuri buzën në gaz Llania për shakanë tonë, a ndofta pse e ftova edhe unë, si në shtëpinë time. Na u përgjigj po me shaka:

— Po të mos ishte edhe shtëpia ime, nuk vija.

U ul. U përshëndetëm. Nxora paketën, i dhashë një cigare dhe i zgjata çakmakun e ndezur.

— Jo, — më tha e me një të fryrë ma shoi sakaq flakën e çakmakut, — do ta ndezim si një-herë e një kohë. — Dhe futi dorën në xhepin e xhaketës. Nxori që andej një shakullore të vogël prej lëkure keci të argasur, siç i argasnin barinjtë dikur, shtëllizi nga gryka e saj një rrip të hollë po prej lëkure, pastaj futi në të dy gishtat tregues.

Llania nxori qetë-qetë urorin, një gur stralli, një top eshkë sa një arrë me shark, shkëputi prej andej një fije, sikur të shkëpuste një llatkëz mishi nga trupi i tij dhe shkrap i ra vetëm një herë gurit me uror. Vura re se duart i dridheshin paksa dhe në fytyrë kishte një shprehje si i dalldisur në mendime e kujtime. Eshka zuri me herën e parë. Era e tymit të saj të hollë, që nisi të ngrihej fjollë përperjetë, na kënaqi.

— Na paska marrë malli për erën e eshkës! — thamë të dy me drejtorin e muzeut dhe i ndezëm me radhë cigaret. Kur eshka po i afrohej fundit e ndezi edhe vetë Llania.

— Kjo, — ai na tregoi fijen e eshkës, — është hera e parë dhe e fundit. . .

Drejtori më pa drejt në sy, edhe unë po ashtu.

Llania futi brenda në shakullore urorin, gurin, eshkën e, si e rrotulloi disa herë rripin rreth grykës,

e mblodhi midis pëllëmbëve. Tërë këto veprime i bëri me drithërima shpirti, me aq përkëdheli e kujdesje, sa thoshe se në atë mënyrë kishte marrë e po ruante zemrën e vet.

— Për këtë kam ardhur... Kjo më pruri s'këtu...

Drejtori i muzeut, me një gëzim të brendshëm që nuk deshi ta fshihte, iu drejtua:

— Xha Selmani nuk e di, po unë i rashë hiles që në krye, se ajo shakullore urori të ka prurë këtë radhë këtu. Veç tregona tani...

Drejtorit i lexohej në fytyrë padurimi.

Jam gati moshatar me Asllan Osumin. Ia dimë njëri-tjetrit jetën pothuaj më të gjitha. Ai ka qenë i internuar nga fashistët gjermanë në Mathauzen e, gjer atë kohë, kur pati rënë fjala, më pati treguar për vuajtjet që pati hequr në internim. Por, që të lidhej me ato vuajtje edhe historia e shakullores që mbante ndër duar, këtë nuk ma kishte treguar.

— Si është puna e asaj qeske, bre Llane? — e nxita se, të them të drejtën, edhe mua nuk po më durohej.

Më pa si me inat, si me qejf të prishur, a, më saktë, si me dhimbje. Nuk po kuptoja gjë. I bëra shenjë me duar dhe e pyeta me atë gjest: «Mos e shkela?»

Më kuptoi.

— E shkele dhe e shkele keq, — më zgjati duart me shakulloren pushtuar midis tyre. — Pse e quan qeskë!?

Përnjëherësh, as vetë nuk e di, po ndjeva thellë në vetvete një pendesë gjer në dhimbje.

— Jo, o Asllan, unë nuk e di, por... të më besosh...

Ma thithi pendesën nga sytë, nga dridhjet e zërit. Thithi cigaren e dytë, që sapo e ndezi me fundin e së parës (koka e cigares skuqi fort e gjatë) dhe na u drejtua në një kohë të dyve, duke shëtitur sytë ngultas sa te njëri, te tjetri.

— Këtë shakullore me urorin, gurët e strallit e me dy topa eshkë gati nga kaq, — mblodhi dorën grusht për të treguar madhësinë, — i kam pasur me vete, i ruajta sa qeshë, dy vjet e ca, i internuar në Mathauzen dhe i solla prapë në Shqipëri. — Shtrëngoi ballin e rrumbullakët me pëllëmbën e madhe e gishtat tërë nyje të dukshme, jo nga mosha më shumë se nga puna, si të kishte nevojë t'i mblidhte e t'i rendiste mirë kujtimet. — I solla në Shqipëri, — tha, — por më kanë kushtuar shumë. — Këtu i mëshoi zërit dhe përsëriti me zë edhe më të fortë: — Më kanë kushtuar shumë!... Veç... — ngriti gishtin tregues i dalldisur e na e drejtoi para syve, me një zë që pas çdo fjale bëhej më i gjallë, më i fuqishëm, — veç, këta që janë këtu më bënë edhe të kthehem i gjallë vetë, të kthehen gjallë edhe shokë të tjerë dhe... — psherëtiu thellë, pa frikë se mos lëndonte apo turpëronte burrërinë e vet, — dhe, edhe ata që lamë atje përjetë, këta gurë... — e shtrëngoi shakulloren, — i bënë që të vdisnin shqiptarë. E dini ç'do të thotë të vdesësh si shqiptar?! — Dhe u përgjigj po vetë: — Këtë e di unë, unë që e kam parë me këta sy. Dhe nemceve, sado egër-sira që qenë, sado që kishin hasur në burra e çfarë burrash, prapëseprapë vdekja e tanëve atje ua zgur-

dullonte sytë... Dhe unë them... — e mori shakulloren në një dorë, — dhe unë them se edhe kjo shakullore, me ç'ka brenda, i bëri edhe më burra tanët, gjithë kohën sa vuajtëm atje dhe në çastet e vdekjes...

Jashtë ndihej jehona e një kënge në radio, që buçiste nga dritaret e pallateve, ngritur në shpat të kodrës, ku është ndërtuar qyteti ynë.

Llania u ra disa herë thinjave me dorë, si t'i paloste. Nga tërë shprehja e fytyrës, e syve dhe e qëndrimit të tij pata përshtypjen se ai me trup ishte aty me ne, por me mendje bridhte.

— E kam mbajtur këtë shakullore në atë copë valixhe që kam. Im nip ma pati parë kur merrja makinën e rrojës. Po nuk më pati pyetur. Dje, tek po kërkoja diçka, ma pa përsëri.

«Ç'e ke, baba, atë shakullore që e ruan si dritën e syve?! Mos ke, — më shkeli syrin me qerratallëk, — ndonjë thesar?»

«Për mua është më shumë, më shumë...»

Nipi u bë kureshtar.

Nga ky çast Asllani po fliste si i harruar nga gjithçka dhe notonte vetëm nëpër dallgë kujtimesh, duke u fjalosur si me vete;

— Më nisën nga Shqipëria në një mesnatë të errët pus. Mjegulla e dendur mbulonte çdo gjë përreth. Nuk dija ku hidhja këmbët. Gjëmimi i motorëve të makinave buçiste me tasar. Eh, ta kisha parë edhe një herë këtë baltë që më ushqeu! Ta kisha parë edhe një herë qiellin tim! Por me mend u thosha fricëve: «E ç'do të fitoni, mor qena, more egërsira, se do të më vrisni mua?!» Në Operacionin e Dimrit ne ua kishim bërë brinjët byk. Komisari na pati thënë: Ditët e Hitlerit qenë të numëruara.

Shpejt në Shqipëri Partia do ta bënte vendin të lirë, pa këpusha e shushunja. Edhe kokën time ma kishte paguar shtrenjtë nazisti. Në këngët tona thuhet: Vrave shtatë, pa të vranë! por unë, besa, e them jo për mburrje, pata rrëkëlyer shtatëmbëdhjetë, njëzet e shtatë, e kush i kishte numëruar qentë! Jo, jo, nuk po më vinte keq për veten. Doja të ishte ditë, të ishte makar natë me hënë dhe t'i hidhja njëherë sytë rreth e qark vendit tim, që të mos shkoja i malluar. Më kishin rrasur në një makinë të mbyllur. Atje kishte dhe shumë të tjerë. Isha i fundit. E mbyllën derën. Pus dynjaja. Në fund, dy esesë me mitraloza të vegjël dore gati për zjarr. Herë pas here ndiznin një elektrik dore. Atëherë pashë se qemë bërë kokë më kokë, si ata berrat, prandaj edhe mezi rrotulloheshim.

— Shok, nga je?

— Shok, po ti ku ke qenë?

— Ty pse të kanë burgosur?

— Nuk më vjen keq... Këto bisha...

Esesët në fund ndiznin elektrikun dhe ulërinin, kur pëshpëritjet shtoheshin.

Ecëm tërë natën dhe një pjesë të ditës. U hap për një minutë dera, po drita na vrau sytë e nuk e morëm vesh ku ishim. Hynë dy esesë të tjerë me mitraloza, u mbyll dera, prapë errësirë. Një orë, dy orë, errësirë, ku ta dish! Dhe prapë makina u ndez. Po sa ishin para, sa prapa? Ec... ec... ec! Me hamendje kuptonim se kalonim nëpër rrugë të këqija, ngjitnim të përpjeta, merrnim të tatëpjeta. Uria na grinte.

— U mor vesh, nuk do të na pushkatojnë.

— Si duket po na internojnë.

— Në ç'vend, vallë, po na shpien?

— Xhanëm, pse na internojnë e nuk na vranë?

— I duhemi për krahë pune. Përndryshe pse t'i dhimbej një plumb fashistit?!

— Mirë, or shok, po ne, gjersa të sosim në Gjermani, kemi vdekur për bukë.

Ec... ec... ec... Pas dyzet e tetë orësh, ndofta edhe më shumë, na dhanë nga dyqind gramë bukë të zezë e një gojë marmalatë. Qëndrojmë. Sa? S'e dimë. Hapet dera rrallëherë, bëhet dritë, po sytë na genë verbuar. As ndërrimin e rojeve nuk e merrnim vesh. Dhe ja, një natë na zbritën. Na urdhëruan me shenjë e me ulërime. Fishkëllima rrëqethëse çanin kupën e errët të qiellit. Zhurma gjithfarë llojesh të panjohura, lëvizje, të bërtitura, urdhra... Të mbajtur dorë për dore me njëri-tjetrin ecnim kuturu. Kush më ka zënë për cepi të setrës e s'më lëshon? Kë kam zënë për krahu të bërryli e mbahem fort? Me goditje qytash, shkelmash e grushtesh, me sa mundnin e ku mundnin, na futën në një vagon të blinduar, që as e kishim parë, as e kishim dëgjuar. Errësirë, etje dhe uri.

Besnikut i erdhi një teshtimë. Asllani u duk sikur atë kohë u përmend nga një gjendje e përhumbur. U shkund i tëri paksa, i çoi sytë vetëtimthi sa te ne, aq edhe rreth e qark, e mblodhi në çast dhe na pyeti:

— Mos po e zgjas shumë?... Mos ju lodha?

— Vazhdo, — nxitova t'i thosha dhe, me një shenjë që i bëra, i dhashë të kuptonte se po e ndiqnim të përpirë.

— ... Arritëm më në fund gjer në një stacion të vogël treni, — vazhdoi Llanja. — Ky vend paskesh genë jo larg Mathauzenit. Atje na zbritën nga vagonat e blinduar. Krrakërimat e dyerve zhurmëruan.

Kot që të përsërit të tregoj klithmat, goditjet, të sharat. Qe mëngjes e dielli pak kish që kishte lindur. Ftohtë që të hynte në palcë. Dëbora gjer në gju, e ngrirë, e shkoqur, si kokrra orizi, kërciste nën këmbë. Me sy të rrudhur nga drita e fortë e nga shkëlqimi i borës, me duart lëshuar përpara, kërrusur si të thyer në kryqe, ecnim duke u përpjekur të gjenim dikë ku të mbaheshim. Lëkundeshim tamam si të dehur sa përpara, majtas e djathtas. Shumë nga ne pengohen e marrin vrull, krahëhapët dhe me hundë e me buzë përplasen mbi dëborë. Të fuqishëm përpiqen të ngrihen prapë, po shkelmat e esesëve i bëjnë të shkarrëzehen nëpër dëborë për dy-tre metra krahë-e-shalëhapët.

Në këto e sipër ndihen pëshpëritje:

— Shqiptar?

— Shqiptar.

— Të mos ndahemi.

— Po, të mos ndahemi.

Një dorë më mbërtheu fort për krahu. Forca e saj nuk i ngjante asaj së një burri. Me mend e kisha përfytyruar të vogël, ashtu siç qe vërtet. Shumë herë ajo dorë më qe ngjitur te krahu e nuk më qe shqitur. Kush do të ishte vallë? Disa herë kisha shquar nëpër terr një njeri të vogël, të kruspulosur dhe pas tij një tjetër, të madh, që s'i shqitej të voglit e që i pëshpëriste vazhdimisht.

— Mos iu shqit nga krahu atij shokut, xhan.

Herë i shquaja mirë këto porosi plot dhimbje, herë nuk arrija.

U mblodhëm të gjithë mbi dëborë. Kishim qenë shumë. Tetëqind, një mijë... ndofta edhe më shumë. Lloj-lloj njerëzish, lloj-lloj gjuhësh. U grupuam gjashtëdhjetë-shtatëdhjetë shqiptarë.